

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

УДК 159.98:351.74.08

ГОСТЄЄВА Тетяна Володимирівна

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОВГОСТРОКОВОГО
ПРОГНОЗУ УСПІШНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПРАЦІВНИКІВ ОВС**

Спеціальність 19.00.09
«Психологія діяльності в особливих умовах»

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Харків – 2011

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національному університеті цивільного захисту України, Міністерство надзвичайних ситуацій України.

Науковий керівник – доктор психологічних наук, доцент
ЛЕФТЕРОВ Василь Олександрович,
Донецький юридичний інститут Луганського державного
університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка,
кафедра психології та соціології, професор.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
БАРКО Вадим Іванович,
Національна академія внутрішніх справ,
кафедра загальної та соціальної психології, професор;

кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник
ОНИЩЕНКО Наталія Вікторівна,
Національний університет цивільного захисту України,
науково-дослідна лабораторія екстремальної та кризової
психології, старший науковий співробітник.

Захист відбудеться „ 17 “ березня 2011 року о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.707.02 в Національному університеті цивільного захисту України за адресою: вул. Чернишевська, 94, м. Харків, 61023, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного університету цивільного захисту України за адресою: вул. Чернишевська, 94, м. Харків, 61023.

Автореферат розіслано „ 15 ” лютого 2011 року

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат психологічних наук, доцент

В.Є. Христенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Останнім часом в Україні об'єктивно підвищуються вимоги до особистості та діяльності правоохоронців. Проте, незважаючи на комплекс заходів із відбору кандидатів на службу, в органи внутрішніх справ часто призначаються особи, які у подальшому не відповідають очікуванням та вимогам суспільства до сучасного працівника ОВС. Тому назріла необхідність змінення формату організації та проведення професійно-психологічного відбору, метою якого повинен стати якісний і достовірний довгостроковий прогноз успішності професійної діяльності працівників ОВС.

Аналіз наукової літератури показує, що теоретико-прикладні аспекти довгострокового прогнозу успішності фахівців ризиконебезпечних професій вивчаються в межах психології праці, військової, юридичної психології, психології діяльності в особливих умовах. Питання організації і проведення професійно-психологічного відбору, психологічного забезпечення діяльності та розвитку фахівців, в тому числі правоохоронних органів, має достатньо відпрацьовані теоретичні основи і практичні результати завдяки дослідженням К.О. Абульханової-Славської, В.В. Барка, В.О. Бодрова, Е.Ф. Зеєра, В.В. Знакова, Є.О. Климова, М.В. Костицького, В.О. Лефтерова, Г.В. Ложкіна, В.С. Медведєва, В.П. Москальця, К.К. Платонова, Л.А. Перелигіної, Є.М. Потапчука, В.В. Рибалки, О.Д. Сафіна, О.В. Тімченка, С.І. Яковенка та багатьох інших авторів. Проте проблема психологічних особливостей довгострокового прогнозу успішності професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ на сьогодні розроблена недостатньо.

Тривалий час професійно-психологічний відбір кандидатів на службу в ОВС опирається переважно на бланкове тестування. Однак застосування тестового підходу до визначення придатності або непридатності кандидата унеможливорює здійснення прогностичного зв'язку між наявністю та рівнем розвитку у індивіда тих чи інших якостей та його подальшою діяльністю і кар'єрою в ОВС. Передбачене нормативними документами соціально-правове вивчення кандидатів на службу в ОВС на практиці також не дає цієї інформації на достатньому рівні. Внаслідок цього професійно-психологічний відбір не гарантує того, що у довгостроковій перспективі відібрані на службу кандидати швидко адаптуються до специфіки службової діяльності, будуть успішно працювати та не порушать дисципліну і законність.

Тільки за 2010 рік в Україні відносно працівників міліції порушено 508 кримінальних справ, за якими засуджено 407 працівників, 1959 осіб звільнено з ОВС за порушення дисципліни, в тому числі за дискредитацію – 216 осіб. При виконанні службових обов'язків поранено 189 та загинуло 20 працівників ОВС, 110 міліціантів скоїли ДТП, 20 – суїцид. Серед причин такого становища, зокрема, є також незадовільне здійснення довгострокового прогнозу професійної діяльності працівників ОВС, особливо під час їх прийому на службу.

Отже, існуючі форми організації та методи проведення професійно-

психологічного відбору до органів внутрішніх справ України недостатньо прогностичні, що обумовило здійснення наукового аналізу психологічних особливостей довгострокового прогнозу успішності професійної діяльності працівників ОВС.

Зв'язок роботи з науковими програмами. Дисертаційне дослідження виконувалося відповідно до планів наукових досліджень, передбачених наказом МВС України від 05.07.2004 № 755 „Про затвердження Пріоритетних напрямків наукових та дисертаційних досліджень, які потребують першочергового розроблення і впровадження в практичну діяльність органів внутрішніх справ, на період 2004–2009 років”, а також пов'язане з реалізацією Комплексної програми вдосконалення бойової та психологічної підготовки особового складу органів та підрозділів внутрішніх справ України, затвердженої наказом МВС України від 26.05.2005 № 385, Програми психопрофілактичної роботи з особовим складом органів і підрозділів внутрішніх справ України на 2008–2012 роки, затвердженої наказом МВС України від 07.04.2008 № 161.

Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні вченої ради Національного університету цивільного захисту України (протокол від 31.08.2010 № 15) та узгоджено в бюро ради з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології НАПН України (протокол від 28.09.2010 № 1186).

Мета дослідження – на підставі теоретико-емпіричного вивчення проблеми прогнозування успішності професійної діяльності та практики професійно-психологічного відбору в органи внутрішніх справ виявити психологічні особливості довгострокового прогнозу успішності професійної діяльності працівників ОВС і розробити практичні рекомендації для упровадження інтерактивних методів в систему професійно-психологічного відбору кандидатів на службу в міліцію.

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні, що проведення професійно-психологічного відбору, що базується переважно на тестовому методі вивчення кандидатів на службу в органи внутрішніх справ, не в повному обсязі забезпечує якісний довгостроковий прогноз подальшої професійної діяльності працівників міліції та не перешкоджає проникненню до лав ОВС осіб, яких у подальшому звільняють зі служби, в тому числі за порушення дисципліни і законності. Підвищення якості довгострокового прогнозу успішності професійної діяльності працівників ОВС можливе за рахунок використання під час проведення професійно–психологічного відбору інтерактивних психологічних методів.

Відповідно до поставленої мети та гіпотези було визначено такі **завдання дослідження**:

1. Шляхом критичного аналізу відповідних наукових джерел розкрити сучасні підходи до вивчення проблеми прогнозування успішності професійної діяльності фахівців та професійно-психологічного відбору кандидатів на службу до органів правопорядку.

2. Здійснити емпіричне дослідження психологічних особливостей довгострокового прогнозу успішності працівників органів внутрішніх справ.

3. Розробити прогностичні моделі професійно успішних працівників і тих, хто звільнений з ОВС за порушення дисципліни і законності.

4. Здійснити розробку та апробацію програми психодіагностичного тренінгу для підвищення якості довгострокового прогнозування успішності професійної діяльності працівників ОВС.

Об'єкт дослідження – професійна діяльність працівників органів внутрішніх справ.

Предмет дослідження – психологічні особливості довгострокового прогнозу професійної успішності працівників органів внутрішніх справ.

Методологічною основою дослідження стали:

– теоретичні підходи, пов'язані з аналізом психологічного прогнозу з точки зору механізмів та закономірностей його будування (В.Д. Губін, В.А. Іванніков, О.А. Конопкін, Л.В. Крушинський, Б.Ф. Ломов, Л.О. Регуш, Д.М. Узнадзе та ін.);

– підходи до передбачення поведінки людини (Г.М. Андрєєва, Л.І. Божович, Р.М. Грановська, Н.В. Гришина, М.І. Леонов та ін.);

– положення, пов'язані з процесом формування особистості професіонала (Е.Ф. Зеєр, Є.А. Климов, Т.В. Кудрявцев, І.П. Маноха, В.В. Рибалка та ін.);

– теоретичні та методико-практичні положення, пов'язані з аналізом і розробкою проблеми професійного психологічного відбору та професійної успішності фахівців силових структур (В.В. Барко, В.О. Бодров, В.О. Лефтеров, В.С. Медведєв, Є.М., О.М. Столяренко, О.В. Тімченко та ін.).

Методи дослідження. Для досягнення поставленої в роботі мети використовувався комплекс взаємопов'язаних методів:

а) теоретичних (аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація отриманої інформації, інтерпретація даних) – дозволили проаналізувати наукову літературу та нормативні документи з прогнозування успішності фахівців, організації і проведення професійно-психологічного відбору кандидатів на службу в ОВС, огляди МВС України про скоєння особовим складом надзвичайних подій тощо;

б) емпіричних (анкетування, тестування, бесіда, спостереження, метод експертних оцінок, діагностичний тренінг) – уможливили комплексне вивчення психологічних особливостей довгострокового прогнозу професійної успішності працівників та перевірку правильності теоретичних припущень;

в) статистичних – дозволили виявити достовірні розбіжності порівнюваних показників, встановити кількісні та якісні залежності між явищами, що досліджувалися, підвищити обґрунтованість висновків у дослідженні довгострокового прогнозу успішності професійної діяльності працівників ОВС (t-критерій Стьюдента, коефіцієнт кореляції Пірсона).

Емпіричну базу дослідження становлять архівні матеріали психодіагностичних досліджень працівників ОВС під час їх професійно-психологічного відбору на службу, результати анкетувань і тестувань 656 осіб, серед яких курсанти, молоді фахівці – випускники Донецького юридичного інституту ЛДУВС, працівники ОВС різних підрозділів та посадових категорій.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:
вперше:

- визначено психологічні особливості довгострокового прогнозу успішності працівників ОВС, сутність яких полягає у психологічній проекції минулого досвіду; дослідженні латентної і відстроченої мотивації; скринінгу процесу соціалізації та ідентифікації особистості; аналізі узгодженості й адекватності вольових проявів; дослідженні ступеня оволодіння новими видами діяльності; визначенні впливу конфліктної (кризової) ситуації на особистість та балансі і співвідношенні сміливості (схильності до ризику) з ефективністю діяльності; застосуванні інтерактивних психолого-практичних методів прогнозування успішності;

- розроблено прогностичну модель успішного працівника органів внутрішніх справ, основу якої складають розвинуті інтелектуальні здібності, свідоме регулювання діяльності, поведінки і спілкування, уміння гальмувати неправильні та невчасні дії, виконання моральних вимог, уміння добровільно узяти на себе обов'язки та виконати їх, діловитість, організованість, старанність;

- запропоновано прогностичну модель працівника, звільненого з ОВС за порушення дисципліни і законності, яку утворюють переважно такі якості, як середній і низький рівень інтелектуального розвитку, схильність до ризику, завищена самооцінка, непостійність у вигляді частої зміни місця роботи і посади;

удосконалено:

- понятійний апарат щодо довгострокового прогнозу успішності професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ;

- процедуру організації та проведення професійно-психологічного відбору кандидатів на службу в ОВС;

дістали подальшого розвитку:

- методичні та практичні засади психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України;

- теоретичні основи та прикладні методи професійно-психологічного відбору працівників екстремальних видів діяльності;

- теоретико-прикладні засади застосування тренінгових методів для вивчення особистості кандидатів на службу в ОВС.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблені в межах дослідження методичні рекомендації та практичні технології дають змогу удосконалити професійно-психологічний відбір кандидатів на службу та підбір при кадровому переміщенні працівників міліції, суттєво підвищити ефективність і надійність довгострокового прогнозу успішності професійної діяльності працівників ОВС України. Зокрема, застосування під час професійно-психологічного відбору кандидатів на службу в ОВС структурно-логічної схеми алгоритму здійснення довгострокового психологічного прогнозу успішності професійної діяльності працівників ОВС, а також розроблених прогностичних моделей успішного працівника ОВС і

працівника, схильного до порушення дисципліни і законності, сприятиме визначенню прогностичного висновку про придатність-непридатність кандидата і перспектив його подальшої професійної діяльності.

Практичні рекомендації щодо підвищення якості психологічного супроводження професійно-психологічного підбору при переміщенні по службі впроваджено в практичну діяльність психологів служби психологічного забезпечення МВС України (акт впровадження Департаменту кадрового забезпечення МВС України від 24.11.2009).

Розроблений психодіагностичний тренінг для підвищення якості довгострокового прогнозу успішності професійної діяльності фахівців впроваджено в систему професійно-психологічного відбору кандидатів на службу в ОВС та МНС (акти впровадження ГУМВС України в Донецькій області від 12.08.2010 та ГУМНС України в Донецькій області від 09.08.2010).

Особистий внесок здобувача. Наведені в роботі наукові матеріали і дані є самостійним внеском автора у вирішення проблеми, що досліджується. У навчально-методичному посібнику „Профорієнтаційна робота та професійно-психологічний відбір у системі МВС України” (у співавторстві з В.О. Криволапчуком і В.О. Лефтеровим) автору належить обґрунтування шляхів удосконалення організації та проведення професійно-психологічного відбору на службу в ОВС та розробка принципів і механізмів психодіагностичного тренінгу.

Апробація результатів дисертації. Основні результати роботи та її окремі фрагменти апробовані на 9 конференціях, зокрема, на III Міжнародній науково-практичній конференції „Психологічні тренінгові технології у правоохоронній діяльності: науково-методичні та організаційно-практичні проблеми впровадження і використання, перспективи розвитку” (Донецьк, 2007); IV і V Міжнародних науково-практичних конференціях „Психологічні технології в екстремальних видах діяльності” (Донецьк, 2008, 2009); II Міжнародній науково-практичній конференції „Психологічні аспекти національної безпеки” (Львів, 2008); щорічних науково-практичних конференціях Асоціації психологів Донбасу „Актуальні проблеми психологічної теорії та практики” (Макіївка, 2009, Донецьк, 2010); III Всеукраїнській науково-практичній конференції „Становлення особистості професіонала: перспективи й розвиток” (Одеса, 2010); II науково-практичній конференції „Соціально-психологічне забезпечення правоохоронної діяльності. Теоретичні та прикладні аспекти” (Харків, 2010); Міжнародній науково-практичній конференції „Сучасний стан розвитку екстремальної та кризової психології” (Харків, 2010).

Публікації. Зміст та основні результати проведеного дослідження відображені у 15 публікаціях, з них 6 статей надруковані у фахових наукових виданнях, затверджених переліком ВАК України.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів та загального висновку. Загальний обсяг роботи містить 230 сторінок, з них основного тексту – 168 сторінок, 22 таблиці, 35

рисунків, 8 додатків, 2 формули. Список використаних літературних джерел налічує 223 роботи, з яких 3 видані іноземною мовою.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми, наукова новизна, теоретична та практична значущість роботи, визначено об'єкт, предмет, мету та основні завдання дослідження, описано дослідницькі методи і способи обробки результатів, висвітлено апробацію та впровадження результатів дослідження.

У **першому розділі** – „Сучасні підходи до прогнозування успішності професійної діяльності та професійно-психологічного відбору працівників органів внутрішніх справ” – подано стислий огляд історії розвитку проблеми професійного відбору та прогнозування майбутньої професійної діяльності людини, аналіз наукових підходів до прогнозування успішності професійної діяльності працівників ОВС.

Проведеним аналізом встановлено, що наукові погляди до проблеми прогнозування успішності професійної діяльності обумовлені історичним прагненням людства зазирнути в майбутнє, використанням для цього різних спроб передбачення та професійного відбору фахівців.

З'ясовано, що досвід прогнозування був накопичений в різних областях наукового знання. М.С. Вершинін, Ю.М. Забродін та інші визначають типи та основні принципи прогнозування, серед яких системність, безперервність, верифікованість, варіантність, узгодженість, рентабельність. Для прогнозування успішності професійної діяльності використовують як оперативний – від декількох годин – до місяця, так і довгостроковий – на період до 15 років прогнози. Останній більш бажаний для прогнозування професійної успішності та відповідно більш складний. В якості змістовних підструктур об'єкта прогнозування виступають змінні параметри, прогнозні тенденції. Одним з основних етапів при розробці прогнозу є його верифікація, що забезпечує здійснення оцінки вірогідності й точності прогнозу або перевірки його обґрунтування. Достовірний прогноз не може бути отриманий до тих пір, поки обстежуваний не виявиться в ситуації, в якій можна прогнозувати його діяльність і поведінку.

Визначено, що в сучасному суспільстві прогнозування успішності професійної діяльності в різноманітних галузях здійснюється переважно шляхом професійного відбору. Наукове вивчення проблеми професійного психологічного відбору пов'язане з розробками І.М. Шпільрейна, В. Штерна, Ф. Гальтона, Г. Мюнстерберга, С.Г. Геллерштейна, Б.Ф. Ломова, К.К. Платонова та ін. Різні аспекти проблеми професійного психологічного відбору та професійної успішності фахівців екстремальних видів діяльності відображено в наукових працях В.В. Барка, О.П. Євсюкова, В.О. Лефтерова, В.С. Медведева, О.О. Назарова, Н.В. Оніщенко, Є.М. Потапчука, О.Д. Сафіна, В.М. Смирнова, О.М. Столяренко, О.В. Тімченка, В.Є. Христенка,

О.В. Шаповалова, С.І. Яковенка та ін.

Науковцями були визначені загальні принципи професійного психологічного відбору, серед яких наукова обґрунтованість, актуальність відбору, системність підходу, особистісний підхід, діяльний підхід, динамічний, пролонгований відбір, комплексність, активність відбору, диференційність прогнозування, практичність відбору, динамічність, адаптивність критеріїв відбору. Вказані принципи охоплюють всі основні етапи організації процесу професійного відбору та забезпечують їх взаємозв'язок.

Проведено порівняльний аналіз організації та процедури здійснення професійного відбору в правоохоронні органи різних держав та України. Зазначається, що в розвинутих країнах Європи і Америки система багатоступінчастого відбору кандидатів на службу є більш ефективною за ознаками довгострокового прогнозу професійної успішності фахівців. На сьогодні в США та Німеччині для вивчення й оцінки персоналу використовується метод асесмент-центру, який у порівнянні з іншими методами, у тому числі й психологічними тестами, є найбільш прогностичним.

Визначено, що професійно-психологічний відбір кандидатів на службу в органи внутрішніх справ України складається з 4-х етапів, за підсумками яких робиться висновок про придатність або непридатність того чи іншого кандидата. Проблема професійної придатності пов'язана з проблемою довгострокового прогнозування успішності, але вони не є тотожними. Для вивчення довгострокового прогнозу професійної успішності є доцільним також робити аналіз чинників і складових професійної неуспішності працівників ОВС, які можна вважати та прогнозувати, як передумови незадовільної службової діяльності. Зазначено, що психологічна придатність працівників ОВС, визначена за результатами бланкового тестування, не може бути повноцінним прогнозом успішності, а є лише ситуативним показником потенційної готовності людини до службової діяльності. Такі важливі показники, як ефективність, надійність та успішність за допомогою лише тестів дослідити неможливо. Крім цього, поза увагою фахівців, які здійснюють відбір кандидатів на службу в ОВС, на жаль залишаються такі якості, як соціальна благонадійність, покликання до професії правоохоронця, дисциплінованість, орієнтація на реалізацію суспільних норм і цінностей, світоглядні й моральні принципи тощо.

Отже, професійну успішність, яку можна охарактеризувати, як досягнення особистістю високих службових результатів на основі розвинутих професійно важливих якостей, адекватної професійної мотивації, а також професійну неуспішність, на яку вказують низька ефективність службової діяльності, схильність до професійних девіацій, службового травматизму тощо, визначити, використовуючи наявні тестологічні методи професійно-психологічного відбору працівників ОВС, не надається можливим.

Розробці шляхів і засобів підвищення ефективності й достовірності довгострокового прогнозу успішності професійної діяльності працівників ОВС

сприятиме урахування соціально-економічного і морального розвитку сучасного суспільства, науково-технічного прогресу, досвіду проведення професійно-психологічного відбору в розвинених країнах, а також різноманітних психологічних особливостей довгострокового прогнозування.

Важливість визначення та конкретизації психологічних особливостей в контексті довгострокового прогнозу успішності професійної діяльності працівників ОВС полягає у наявності константних і змінних поведінкових та особистісних характеристик, міри їх вираженості і проявів, виявлення і врахування яких дає змогу підвищити якість довгострокового прогнозу успішності професійної діяльності працівників ОВС.

У другому розділі – „Загальна характеристика етапів, методів, методик дослідження та груп досліджуваних” – наводиться методологічна схема побудови дослідження, обґрунтовується вибір груп досліджуваних, а також методів і методик дослідження.

Дослідження тривало протягом 2005–2010 років і проводилося в декілька етапів. Перший етап складався з теоретичного аналізу проблеми прогнозування успішності професійної діяльності та професійного відбору, що дало можливість на другому і третьому етапах провести анкетування різних категорій персоналу ОВС щодо визначення особливостей формування мотиваційної сфери, причин плинності кадрів, а також критеріїв професійної успішності працівників міліції. За результатами опитування та наданих працівниками кадрових апаратів зведень були створені 4 групи досліджуваних.

Четвертий і п'ятий етапи були присвячені вивченню архівних матеріалів професійно-психологічного відбору та психопрофілактичної роботи груп досліджуваних і здійсненню порівняльного та кореляційного аналізів. На шостому етапі проведено порівняння професійної спроможності працівників ОВС з результатами їх професійно-психологічного відбору. Детальним аналізом були охоплені працівники ОВС Донецької області, які у 2009-2010 роках були звільнені за порушення дисципліни і законності, на сьомому етапі було запропоновано їх прогностичну модель.

Анкетування, результати психодіагностичного тестування та опитування працівників різних посадових категорій ОВС Донецької області стали підґрунтям для створення на восьмому етапі дослідження прогностичної моделі успішного працівника та визначення психологічних особливостей довгострокового прогнозу успішності професійної діяльності працівників ОВС. На заключному дев'ятому етапі здійснено розробку та апробацію програми психодіагностичного тренінгу для підвищення якості довгострокового прогнозування успішності професійної діяльності працівників ОВС.

Загальний обсяг вибірки дослідження склав 656 осіб, серед яких: 104 курсанти; 50 молодих фахівців – випускників ДЮО ЛДУВС; 108 слідчих, з якими проводилося анкетування з вивчення професійної мотивації та соціально-психологічних чинників плинності кадрів в ОВС; 50 працівників ОВС Донецької області різних посадових рангів, які взяли участь в експертному дослідженні з визначення показників і критеріїв професійної

успішності працівників ОВС та групи професійно успішних працівників; 44 працівники ОВС Донецької області, які були звільнені з ОВС у 2009-2010 р.р. за порушення дисципліни і законності; 300 діючих або колишніх працівників ОВС Донецької області, які склали чотири групи досліджуваних (табл. 1).

Таблиця 1

Кількісний склад вибірки дослідження

№ п/п	Категорії осіб, які прийняли участь у дослідженні	Кількість осіб
1.	Працівники, які визначали критерії успішності та якості працівників ОВС, що успішно працюють	50
2.	Курсанти 1-го курсу ДЮІ ЛДУВС	54
3.	Курсанти 4-го курсу ДЮІ ЛДУВС	50
4.	Молоді фахівці – випускники ДЮІ ЛДУВС	50
5.	Працівники слідчих підрозділів ОВС Донецької області	108
6.	Працівники ОВС, які успішно працюють (група № 1)	95
7.	Працівники, які звільнилися за власним бажанням (група № 2)	77
8.	Працівники, яких було звільнено за порушення дисципліни (група №3)	64
9.	Працівники, яких було звільнено за порушення законності (група № 4)	64
11.	Працівники ОВС Донецької області, звільнені з ОВС у 2009-2010 роках за порушення дисципліни і законності	44
Загальна вибірка дисертаційного дослідження		656

Для проведення дослідження був використаний методичний алгоритм, до якого увійшли теоретичні, емпіричні та практичні методи, зокрема: теоретичний аналіз літератури і документів, порівняння, систематизація отриманої інформації, інтерпретація даних спостереження, бесіда, анкетування, метод експертних оцінок, психодіагностичні тести, діагностичний тренінг. При виборі психодіагностичних методик враховувалися, насамперед, літературні дані про їх валідність, надійність і диференційність. У дослідженні були використані: 16-факторний особистісний опитувальник Р. Кеттелла, характерологічний опитувальник Х. Шмішека, „Мотиваційний профіль особистості” В.Е. Мільмана, методика „Інтелектуальна лабільність” О.Р. Лурії.

Математико-статистична обробка даних проводилася з використанням пакета прикладних програм SPSS 14.0, що забезпечило розрахунок варіаційних статистичних показників t-критерію Стьюдента та критичного значення коефіцієнта кореляції Пірсона.

У третьому розділі – „Дослідження психологічних особливостей довгострокового прогнозу успішності професійної діяльності працівників ОВС” подаються результати емпіричного дослідження психологічних особливостей довгострокового прогнозу успішності професійної діяльності та психолого-практичні рекомендації щодо підвищення його ефективності.

Для нашого дослідження були відібрані та відпрацьовані результати тестування за 16-факторним особистісним опитувальником Р. Кеттелла та

характерологічним опитувальником Х. Шмішека працівників, які увійшли до 4-х груп досліджуваних (табл. 2).

Таблиця 2

Середні показники груп досліджуваних за результатами тестування методик Р. Кеттелла і Х. Шмішека

Групи досліджуваних							
Успішно працюють (група № 1)		Звільнені з ОВС за власним бажанням (група № 2)		Звільнені з ОВС за порушення дисципліни (група № 3)		Звільнені з ОВС за порушення законності (група № 4)	
Р.Кеттелл	Х. Шмішек	Р.Кеттелл	Х. Шмішек	Р.Кеттелл	Х. Шмішек	Р.Кеттелл	Х. Шмішек
A-7,2	Гіпертимний	A-7,3	Гіпертимний -	A-7,4	Гіпертимний -	A-7,1	Гіпертимний
B-6,7	-17,7	B-6,8	18,4	B-5,9	17,1	B-6,04	- 18,3
C-7,9	Дістимний - 5,1	C-8,3	Дістимний - 5,1	C-7,7	Дістимний -6,8	C-8,02	Дістимний - 6,8
E-5,6	Циклотимічний 9,6	E-5,7	Циклотимічний 9,06	E-5,6	Циклотимічний 9,1	E-5,9	Циклотимічний - 9
F-6,3		F-6,5		F-6,2		F-6,4	
G-6,1	Збудливий - 4,5	G-5,7	Збудливий - 4,1	G-6,2	Збудливий -4,2	G-6,1	Збудливий - 6
H-8,04	Застрагаючий	H-8,1	Застрагаючий	H-8,2	Застрагаючий -	H-8,07	Застрагаючий -11,4
I-4,9	-13	I-5,05	-12,09	I-4,5	13,1	I-5,1	
L-4,1	Педантичний	L-4,2	Педантичний	L-4,4	Педантичний -	L-3,6	Педантичний -9,3
M-3,9	-10,1	M-4,6	-8,8	M-4,3	8,5	M-4,5	
N-6,2	Тривожний - 3,4	N-6,2	Тривожний - 2,5	N-7,4	Тривожний - 2,3	N-6,8	Тривожний - 1,8
O-4	Емотивний - 10,08	O-3,3	Емотивний - 10,3	O-3,9	Емотивний - 9,6	O-3,4	Емотивний - 8,6
Q ₁ -5,7	Демонстративний -12,1	Q ₁ -5,7	Демонстративний -13,9	Q ₁ -5,4	Демонстративний -14,1	Q ₁ -5,2	Демонстративний -12,1
Q ₂ -2,9		Q ₂ -3,1		Q ₂ -2,3		Q ₂ -3,4	
Q ₃ -7,1	Екзальтований - 10,7	Q ₃ -6,9	Екзальтований -10,3	Q ₃ -7,2	Екзальтований	Q ₃ -6,8	Екзальтований - 9,4
Q ₄ -2,6		Q ₄ -2,6		Q ₄ -3	-8,8	Q ₄ -2,8	

З використанням математично-статистичної обробки результати тестування розглянуті в різних конфігураціях, що дало можливість зробити узагальнені характеристики 4 груп досліджуваних. Так, група успішно працюючих працівників характеризується достатнім та високим рівнем інтелектуального розвитку, здібностями до засвоєння нового, аналізу та узагальнення інформації, незалежністю, самостійністю, організованістю, здатністю контролювати власні емоції і поведінку. Особам, які були звільнені з ОВС за порушення дисципліни і законності, навпаки характерні знижений рівень інтелектуального розвитку, слабкий контроль над бажаннями, підвищений рівень конфліктності.

Для визначення відповідності висновку професійно-психологічного відбору проведено вивчення життєвого і професійного шляху тих кандидатів на службу в ОВС, які за результатами психологічного тестування отримали висновок „непридатний”, а також тих, хто у той же час був визнаний придатним та прийнятий на службу в ОВС. Встановлено, що серед осіб, які були визнані придатними і проходили службу в ОВС, є особи, котрі не змогли

оволодіти професією та звільнилися з ОВС з різних причин. І навпаки, серед тих, кому було відмовлено у прийомі на службу за результатами психологічного тестування, є особи, які в інших державних установах ефективно працюють та вважаються успішними працівниками. Отримані результати свідчать про наявність помилок професійно-психологічного відбору та ситуативність висновків „придатний-непридатний”.

Серед працівників ОВС Донецької області, які у період часу з 1997 по 2009 роки отримали вищу юридичну освіту в ДЮІ ЛДУВС і проходили службу в органах та підрозділах внутрішніх справ Донецької області, кожний четвертий був звільнений з ОВС. Найбільша кількість звільнилася за власним бажанням (556 осіб – 17,9%), за порушення дисципліни було звільнено 126 (4,06%) осіб. Поряд з цим, 6 (0,19%) працівників було засуджено, 3-х звільнено з формулюванням „дискредитація”, 1 – скоїв самогубство.

Анкетування щодо плинності кадрів серед працівників слідчих підрозділів дало можливість визначити ті фактори, які сприяють бажанню фахівців звільнитися з ОВС. Серед них: невідповідність ділових та особистісних якостей слідчих вимогам професії, підвищений рівень претензій, що неможливо задовольнити на посаді слідчого, підвищена чутливість, вразливість, неспроможність витримувати значні психологічні та емоційні навантаження, постійне відчуття надмірного навантаження, низька мотиваційна готовність до роботи на посаді слідчого.

Здійснено вивчення особистісних характеристик, результатів проходження служби та психологічного тестування 44-х колишніх працівників ОВС, звільнених зі служби у 2009-2010 роках за порушення дисципліни і законності. Встановлено, що прогнозувати схильність до порушення дисципліни і законності може часта зміна посад і місця служби, що вказує на легковажність, непостійність і необов'язковість даних осіб та наявність у них таких індивідуально-психологічних якостей, як високий рівень схильності до ризику та гострих відчуттів, відсутність тривожності і відчуття провини, самовпевненість.

Отже, недостатня ефективність вивчення під час проведення професійно-психологічного відбору мотиваційної сфери працівників ОВС призводить у подальшому до нетривалого строку служби, звільненню з ОВС з різних приводів, у тому числі за порушення дисципліни і законності.

Сукупність аналізу, різні конфігурації порівнянь, анкетування, визначення результативності та ефективності професійної діяльності досліджуваних дали можливість визначити фактори, які склали основу прогностичної моделі працівника органів внутрішніх справ, звільненого з ОВС за порушення дисципліни і законності (формула 1):

$$P_{дз} = N_k + ЧЗР + З_{будл} + Ц_{иклот} + ЗС - В_k - O_k - Q_{2к} - T_{рив} - П_{аб} \quad (1),$$

де

$P_{дз}$ – працівник, звільнений з ОВС за порушення дисципліни і законності;

V, N, O, Q_2 – шкали 16-факторного особистісного опитувальника Р.Кеттелла; $Z_{\text{будл}}$ – збудливий тип акцентуації характеру; $\Pi_{\text{циклот}}$ – циклотимічний тип акцентуації характеру; $T_{\text{рив}}$ – тривожний тип акцентуації характеру; ZC – завищена самооцінка; $II_{\text{аб}}$ – інтелектуальна лабільність; $ЧЗР$ – часта зміна роботи.

За результатами аналізу опитування працівників ОВС різних посадових рангів з виявлення критеріїв успішності, а також психодіагностичних досліджень групи досліджуваних працівників ОВС, які успішно працюють, розроблено прогностичну модель успішного працівника міліції (формула 2):

$$Y_{\text{сп}} = V + I + Q_1 + Q_2 + D_{\text{ем}} + T_{\text{рив}} + \Pi_{\text{цикл}} + (V_{\text{оля}} + AC + T_{\text{р}} + E_{\text{м}}C_{\text{т}} + ДЗН + D_{\text{іл}} + O_{\text{рг}} + C_{\text{тр}} + \Pi_{\text{р}}) - A_{\text{гр}} - K_{\text{ф}} - N - CP \quad (2),$$

де

$Y_{\text{сп}}$ – успішний працівник органів внутрішніх справ; V, I, N, Q_1, Q_2 – шкали за 16-факторним особистісним опитувальником Р. Кеттелла; $D_{\text{ем}}$ – демонстративний тип акцентуації характеру; $T_{\text{рив}}$ – тривожний тип акцентуації характеру; $\Pi_{\text{цикл}}$ – циклоїдний тип акцентуації характеру; $V_{\text{оля}}$ – воля; AC – адекватна самооцінка; $T_{\text{рив}}$ – тривожність, $E_{\text{м}}C_{\text{т}}$ – емоційна стійкість, $ДЗН$ – дотримання загальних норм поведінки, $D_{\text{іл}}$ – діловитість, $O_{\text{рг}}$ – організованість, $C_{\text{тр}}$ – старанність, $\Pi_{\text{р}}$ – професіоналізм, $A_{\text{гр}}$ – агресивність, $K_{\text{ф}}$ – конфліктність, CP – схильність до ризику.

Запропоновано алгоритм здійснення довгострокового прогнозу професійної успішності працівників ОВС, який складається з 4-х блоків (рис.1).

I блок – визначення параметрів структури поведінки й психіки людини з використанням традиційних методів професійно-психологічного відбору та прогнозування діяльності. Під час професійно-психологічного відбору кандидатів на службу в ОВС з використанням тестів вивчаються пізнавальні процеси, здійснюється діагностика психічних станів і якостей особистості та визначається мотиваційна сфера кандидата на службу в ОВС.

II блок – проведення психодіагностичного тренінгу, під час якого здійснюється оцінка психологічних складових особистості та її соціальної компетенції, представлення отриманих результатів у вигляді значень інформативних показників. Під час проведення психодіагностичного тренінгу незалежними експертами здійснюється оцінювання кандидатів за визначеними якостями, які мимовільно та наочно демонструють кандидати, виконуючи практичні завдання.

III блок – співвідношення отриманих результатів тестування та психодіагностичного тренінгу з прогностичними моделями успішного працюючого працівника і звільненого з ОВС за порушення дисципліни і законності. Наявність і ступінь розвитку визначених ділових та особистісних якостей кандидатів на службу в ОВС порівнюється з показниками, що увійшли до запропонованих прогностичних моделей.

IV блок – здійснення довгострокового прогнозу успішності професійної діяльності у вигляді „придатний – непридатний” на підставі аналізу результатів

за всіма блоками алгоритму та з урахуванням психологічних особливостей довгострокового прогнозу.

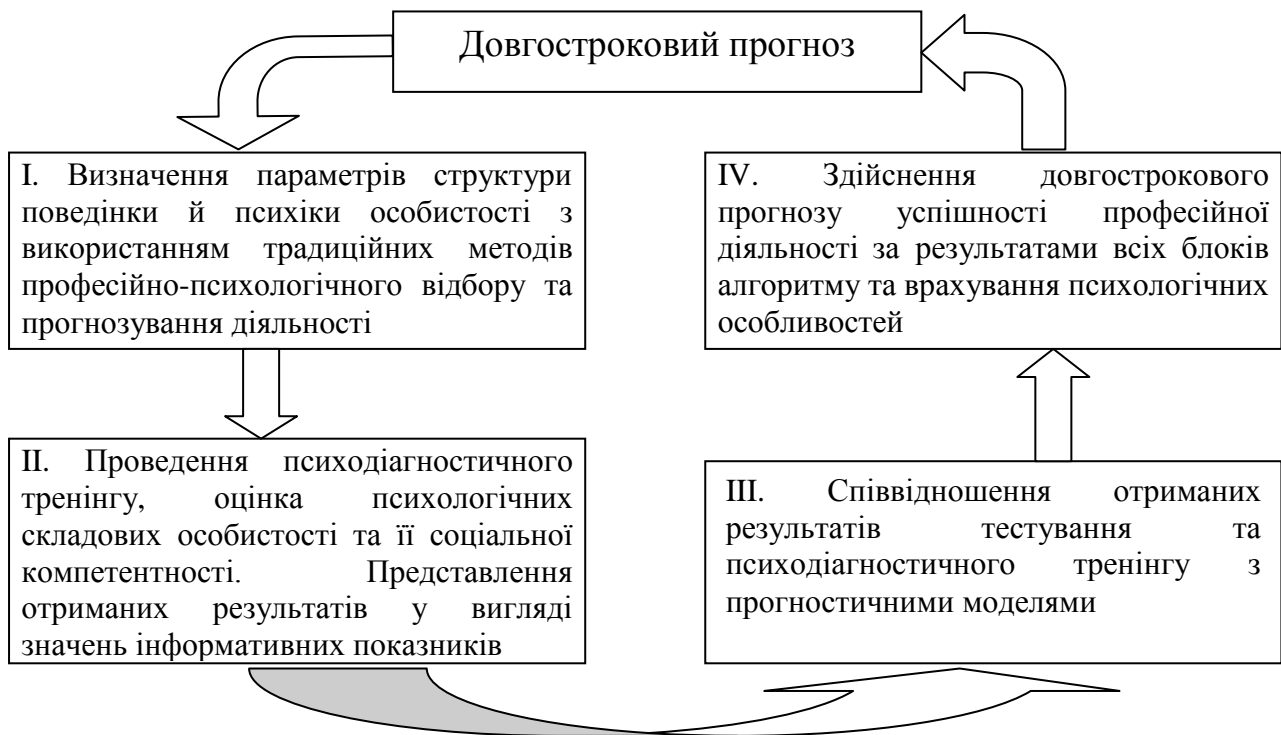

Рис.1. Структурно-логічна схема алгоритму здійснення довгострокового психологічного прогнозу успішності професійної діяльності працівників ОВС

За результатами дослідження визначені такі *психологічні особливості довгострокового прогнозу успішності професійної діяльності працівників ОВС*:

- *психологічна проєкція минулого досвіду* дозволяє перенести звичну форму поведінки особи на майбутню професійну діяльність;
- *дослідження латентної та відстроченої мотивації* забезпечує вивчення прихованих мотивів вступу на службу в ОВС та пускових механізмів і розвиток спрямованості мотивації у майбутньому;
- *скринінг процесу соціалізації та ідентифікації особистості* визначає механізми формування поведінкових стереотипів і засвоєння тих соціальних ролей, норм і цінностей, які необхідні для успішності в діяльності;
- *аналіз узгодженості й адекватності вольових проявів* дає підстави оцінити розвиток параметрів вольової сфери, що пов'язані з прийняттям рішень, їх реалізацією та відмовою від несвоєчасних і неправильних дій;
- *дослідження ступеня оволодіння новими видами діяльності* вказують на відповідні здібності, які впливають на успішність і діяльність;
- *визначення впливу конфліктної (кризової) ситуації на особистість* дозволяє вивчити уміння особистості як уникати конфлікт, так і здійснювати контроль над його розвитком та своєю поведінкою;

– визначення балансу і співвідношення сміливості (схильності до ризику) з ефективністю діяльності забезпечує відокремлення позитивної ролі сміливості від тих дій, що не мають раціональності і трактуються, як схильність до скоєння бездумних дій та прийняття необміркованих рішень;

– оцінка якісного ступеня тривожності відокремлює негативний емоційний стан від корисної тривожності і вказує на розвиток таких компонентів, як самоконтроль та самовиховання;

– застосування інтерактивних психолого-практичних методів прогнозування успішності уможливило виявити постійні й перемінні параметри поведінки і психіки людини у змодельованих ситуаціях під час виконання практичних вправ і завдань.

Представлено авторську програму психодіагностичного тренінгу, метою якого є підвищення якості професійно-психологічного відбору за рахунок визначених психологічних особливостей довгострокового прогнозу професійної успішності.

Запропонований тренінг розрахований на 4-5 годин та складається з 12 практичних вправ і завдань, виконуючи які кандидати на службу в ОВС розкривають сутність своєї особистості, приховані мотиви, риси і якості, демонструють рівень соціальної компетенції тощо. Незалежні експерти – фахівці служби психологічного забезпечення і ведучий тренінгу оцінюють поведінку та параметри особистості у спеціальній оціночній (експертній) таблиці. Враховуючи отримані результати психологічного тестування, аналіз заповнених оціночних таблиць, спираючись на прогностичні моделі, визначені психологічні особливості та алгоритм здійснення довгострокового прогнозу успішності професійної діяльності працівників ОВС, вноситься висновок про „придатність-непридатність” того чи іншого кандидата.

За результатами апробації психодіагностичного тренінгу на базі ГУМВС та ГУМНС України в Донецькій області протягом 2009-2010 років встановлено, що серед тих кандидатів, які за результатами психодіагностичного тренінгу були визнані непридатними, на сьогодні майже третина з них вже підтвердили цей висновок – вони звільнені з ОВС як за власним бажанням, так і за негативними мотивами. При цьому усі ці особи були визнані придатними за результатами бланкового тестування.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове розв’язання наукової проблеми, що розкриває сутність психологічних особливостей довгострокового прогнозу успішності професійної діяльності працівників ОВС, доведено доцільність використання інтерактивних методів у форматі професійно-психологічного відбору кандидатів на службу в ОВС.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновки:

1. Прогнозування успішності професійної діяльності на сьогодні упроваджено в різні галузі суспільства, у тому числі й ризиконебезпечні

професії, перш за все через професійно-психологічний відбір. Науковий підхід до проблеми організації професійно-психологічного відбору на службу в ОВС має відпрацьовані теоретичні основи і практичні результати. Однак зміни свідомості та поведінки сучасної молоді під впливом змін цінностей у суспільстві не в повній мірі враховані під час розробки формату професійно-психологічного відбору кандидатів на службу в ОВС. Аналізом відповідних науково-методичних джерел та практичного досвіду з професійно-психологічного відбору визначено, що недостатньо розроблені та не враховуються психологічні особливості, які впливають на ефективність і надійність довгострокового прогнозу успішності професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ.

2. Анкетування працівників ОВС різних посадових рангів та категорій дозволило отримати результати щодо ступеня розвитку професійної мотивації та соціально-психологічних чинників плинності кадрів, визначити показники і критерії професійної успішності працівників ОВС. Найбільш показовими є результати анкетування курсантів ДЮОІ ЛДУВС на різних етапах їх навчання та після їх призначення в органи і підрозділи ОВС Донецької області. Відсутність сформованої професійної мотивації, у даної категорії працівників призводить до того, що протягом останніх 12 років з ОВС був звільнений кожний 4 працівник з вищою юридичною освітою, яка отримана у відомчому закладі освіти. Все це свідчить також про низьку прогностичну достовірність сучасного професійного відбору в ОВС України.

3. На підставі емпіричного дослідження розроблено прогностичну модель працівника, звільненого з ОВС за порушення дисципліни і законності, яку утворюють переважно такі якості і характеристики, як знижений рівень інтелектуального розвитку та розвитку здібностей до оволодіння новими видами діяльності, схильність до ризику, що характеризується скоєнням бездумних дій, порушення моральних норм поведінки, агресивність, непостійність у вигляді частої зміни місця роботи і посади, легковажність, завищена самооцінка.

4. Запропоновано прогностичну модель успішного працівника органів внутрішніх справ, до якої входять такі ділові, особистісні якості і поведінкові характеристики: розвинений рівень інтелекту, адекватна професійна мотивація, професіоналізм, соціальна компетенція, свідоме дотримання загальноприйнятих норм поведінки, здібності до оволодіння новими видами діяльності, уміння контролювати та керувати конфліктною ситуацією, вчинення обміркованих дій під час виконання професійних обов'язків, діловитість, організованість, старанність.

Зазначені моделі доцільно використовувати як під час здійснення професійно-психологічного відбору кандидатів на службу в ОВС, так і під час кадрових висунень та посадових переміщень працівників міліції.

5. Основними психологічними особливостями довгострокового прогнозу успішності професійної діяльності працівників ОВС визначено: психологічну проекцію минулого досвіду; дослідження латентної і відстроченої мотивації; скринінг процесу соціалізації та ідентифікації особистості; аналіз узгодженості

й адекватності вольових проявів; вивчення ступеня оволодіння новими видами діяльності; визначення впливу конфліктної (кризової) ситуації на особистість та баланс і співвідношення сміливості (схильності до ризику) з ефективністю діяльності; оцінку якісного ступеня тривожності; застосування інтерактивних психолого-практичних методів прогнозування успішності.

6. Алгоритм здійснення довгострокового прогнозу успішності професійної діяльності працівників ОВС складається з 4-х блоків: 1) вивчення особистості кандидата на службу з використанням традиційних методів професійно-психологічного відбору; 2) проведення психодіагностичного тренінгу; 3) співвідношення результатів тестування та психодіагностичного тренінгу з прогностичними моделями успішно працюючого працівника і звільненого з ОВС за порушення дисципліни і законності; 4) узагальнення результатів усіх блоків алгоритму та складання остаточного висновку довгострокового прогнозу професійної успішності працівників ОВС.

7. Запропоновано для упровадження в систему професійно-психологічного відбору в органи внутрішніх справ України авторську програму психодіагностичного тренінгу, який покликаний підвищити якість довгострокового прогнозу успішності професійної діяльності працівників ОВС і спрямований на більш достовірне вивчення, з використанням інтерактивних психологічних методів, особистісних і поведінкових характеристик та рівня соціальної компетенції кандидатів на службу в міліцію.

Перспектива роботи бачиться у подальших наукових дослідженнях щодо удосконалення психодіагностичного інструментарію професійно-психологічного відбору кандидатів на службу в ОВС, розробки прогностичних моделей успішних керівників ОВС та інших категорій працівників міліції за фахом і посадою, подальшого експериментального дослідження можливостей використання психодіагностичних тренінгів та інших інноваційних технологій для більш достовірного прогнозування професійної успішності правоохоронців, врахування психологічних особливостей довгострокового прогнозу успішності професійної діяльності працівників ОВС під час проведення з ними психопрофілактичної роботи тощо.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ РОБІТ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. **Гостєєва, Т.В.** Професійно-психологічний відбір та тренінгові методи психодіагностики кандидатів на службу в ОВС. Проблеми екстремальної та кризової психології. / Т.В. Гостєєва // [збірник наукових праць] наук. ред. Л.А. Перелигіна – Х. : Університет цивільного захисту України. – Харків. Вип. 2. – 2007. – С. 44

2. **Гостєєва, Т.В.** Соціально-психологічні чинники плинності кадрів у слідчих підрозділах органів внутрішніх справ. / Т.В. Гостєєва // Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького: [збірник наукових праць]. – Вип. 51. Київ. 2009. – С.127-129.

3. **Гостєєва, Т.В.** Проблеми прогнозування професійної успішності

кандидатів на службу в органи внутрішніх справ України. / Т.В. Гостєєва // Вісник Національної академії оборони України : [збірник наукових праць]. – К. : НАОУ, 2010. – Вип. 2 (15). С.125-130.

4. **Гостєєва, Т.В.** Проблема довгострокового прогнозу професійної надійності та успішності працівників органів внутрішніх справ України. / Т.В. Гостєєва // Проблеми екстремальної та кризової психології : [збірник наукових праць]. – Вип. 7. – Харків: УЦЗУ, 2010. – С.104-112.

5. **Гостєєва, Т.В.** Соціально-психологічні чинники плинності кадрів у слідчих підрозділах органів внутрішніх справ. / Т.В. Гостєєва // Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького: [збірник наукових праць]. – Вип. № 51. Київ. 2010. – С. 127-129.

6. **Гостєєва, Т.В.** Прогнозування схильності працівників ОВС до порушень дисципліни і законності. / Т.В. Гостєєва // Вісник Національної академії оборони України : [збірник наукових праць]. – Вип. 5 (18). К. : НАОУ, 2010. – С.140-145.

7. **Гостєєва, Т.В.** Тестування та тренінгові методи професійно-психологічного відбору кандидатів на службу в ОВС. / Т.В. Гостєєва // Психологічні тренінгові технології у правоохоронній діяльності: науково-методичні та організаційно-практичні проблеми впровадження і використання, перспективи розвитку: матер. III Міжнар. наук.-практ. конф., 24-26 травня 2007 р., Донецьк : ДЮІ ЛДУВС, 2007. – С. 274-278.

8. **Гостєєва, Т.В.** Дослідження причин звільнень працівників ОВС зі служби / Т.В. Гостєєва // Актуальні проблеми психологічної теорії та практики: матер. щорічної наук.-практ. конф. Асоціації психологів Донбасу з міжнародною участю: [збірник наукових праць] – 2009. – Вісник МЕРІ № 16 [за ред. кафедри психології ДонНУ] – Макіївка, 2009. С. 100-101.

9. **Гостєєва, Т.В.** Ефективність професійно-психологічного відбору в контексті національної безпеки. / Т.В. Гостєєва // Психологічні аспекти національної безпеки: тези II Міжнар. наук.-практ. конф., 27-29 березня 2008 р., Львів : ЛДУВС, 2008. – С.65-67.

10. **Гостєєва, Т.В.** Использование тренинговых технологий для формирования у сотрудников ОВД психологической устойчивости к действиям в экстремальных ситуациях. / Т.В. Гостєєва // Психологічні технології в екстремальних видах діяльності : матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф., 22-23 травня 2008 р., Донецьк : ДЮІ ЛДУВС, 2008. – С. 225-226.

11. **Гостєєва, Т.В.** Профорієнтаційна робота та професійно-психологічний відбір у системі МВС України : навчально-методичний посібник / Криволапчук В.О., Гостєєва Т.В., Лефтеров В.О. – Донецьк, 2009. – 64 с.

12. **Гостєєва, Т.В.** Сучасні проблеми професійно-психологічного відбору на службу в органи внутрішніх справ України. / Т.В. Гостєєва // Психологічні технології в екстремальних видах діяльності: матер. V Міжнар. наук.-практ. конф., 28-29 травня 2009 р., Донецьк : ДЮІ ЛДУВС, 2009. – С.141-142.

13. **Гостєєва, Т.В.** Дослідження професійної мотивації курсантів і молодих працівників ОВС. / Т.В. Гостєєва // Становлення особистості

професіонала: перспективи й розвиток: матер. III Всеукр. наук.-практ. конф., 19 лютого 2010 р., Одеса : ОДУВС, 2010. – С. 76-78.

14. **Гостєєва, Т.В.** До проблеми ефективності психологічного відбору кандидатів на службу в органи внутрішніх справ України. / Т.В. Гостєєва // Соціально-психологічне забезпечення правоохоронної діяльності. Теоретичні та прикладні аспекти: матер. II наук.-практ. конф., 19 березня 2010 р., – Харків: ХНУВС, 2010. – С. 36-40.

15. **Гостєєва, Т.В.** Ефективність професійно-психологічного відбору до спеціальностей, пов'язаних з екстремальними видами діяльності. / С.В. Білогурова, Т.В. Гостєєва. – Актуальні проблеми психологічної теорії та практики: матер. щорічної наук.-практ. конф., Асоціації психологів Донбасу з міжнародною участю, 27.11.2010, Донецьк [за ред. кафедри психології ІПО ІПП УМО] – Донецьк, 2010. С. 18-20.

АНОТАЦІЇ

Гостєєва Т.В. Психологічні особливості довгострокового прогнозу успішності професійної діяльності працівників ОВС. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.09 – „Психологія діяльності в особливих умовах”. – Національний університет цивільного захисту України. – Харків, 2011.

Дисертацію присвячено розробці та визначенню психологічних особливостей довгострокового прогнозу успішності професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ. Здійснено теоретичний аналіз підходів до вивчення проблеми прогнозування успішності професійної діяльності фахівців та професійно-психологічного відбору кандидатів на службу до органів правопорядку.

За результатами емпіричного дослідження визначено психологічні особливості довгострокового прогнозу успішності працівників ОВС як організаційно-психологічні засади і принципи вивчення, передбачення розвитку константних і змінних поведінкових та особистісних характеристик кандидатів на службу в ОВС, врахування яких дає змогу підвищити якість і достовірність довгострокового прогнозу професійної успішності працівників ОВС. Розроблені прогностичні моделі успішного працівника органів внутрішніх справ та працівника, звільненого з ОВС за порушення дисципліни і законності.

Запропоновано алгоритм здійснення довгострокового прогнозу професійної діяльності та авторську програму психодіагностичного тренінгу для упровадження в процедуру професійно-психологічного відбору кандидатів на службу в ОВС України.

Ключові слова: довгостроковий прогноз, професійно-психологічний відбір, успішність професійної діяльності працівників ОВС, психологічні особливості, тренінг.

Гостеева Т.В. Психологические особенности долгосрочного прогноза успешности профессиональной деятельности сотрудников ОВД. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.09 – „Психология деятельности в особых условиях” – Национальный университет гражданской защиты Украины. – Харьков, 2011.

Диссертация посвящена разработке и определению психологических особенностей долгосрочного прогноза успешности профессиональной деятельности сотрудников ОВД. Проведен теоретико-методологический анализ подходов к изучению проблемы прогнозирования успешности профессиональной деятельности специалистов, а также вопросов организации и проведения профессионально-психологического отбора кандидатов на службу в ОВД.

Проанализированы результаты анкетирования курсантов Донецкого юридического института ЛГУВД на разных этапах их обучения, молодых специалистов – сотрудников ОВД Донецкой области, следователей следственных подразделений Донецкой области и сотрудников разных должностных категорий, которые определяли критерии успешности сотрудника органов внутренних дел.

На основании анкетирования и данных, предоставленных сотрудниками кадровых аппаратов органов и подразделений Донецкой области сформированы 4 группы исследуемых, куда вошли действующие сотрудники ОВД Донецкой области и уволенные из ОВД не только по собственному желанию, но и за нарушение дисциплины и законности. В результате сравнительного и корреляционного анализа психодиагностических показателей профессионально-психологического отбора на службу в ОВД исследуемых групп были установлены различия между ними. Разработаны прогностические модели сотрудника, уволенного из ОВД за нарушение дисциплины и законности, а также успешно работающего сотрудника ОВД.

Осуществлена конкретизация психологических особенностей долгосрочного прогноза успешности профессиональной деятельности сотрудников ОВД, среди которых: психологическая проекция прошлого опыта; исследование латентной и отсроченной мотивации; скрининг процесса социализации и идентификации личности; анализ согласованности и адекватности волевых проявлений; исследование степени овладения новыми видами деятельности; определение влияния конфликтной (кризисной) ситуации на личность; определение баланса смелости (склонности к риску) и эффективности деятельности; оценка качественной степени тревожности; использование интерактивных психолого-педагогических методов прогнозирования успешности.

Предложена схема-алгоритм долгосрочного прогноза, состоящая из 4-х основных блоков, куда входят профессионально-психологический отбор кандидатов на службу в ОВД с использованием традиционных методов –

бланкового тестирования и определения пригодности на службу в ОВД; проведение психодиагностического тренинга, во время которого осуществляется не только оценка деловых и личностных качеств кандидата, но и особенности его поведения, развитие волевых качеств, сознательное выполнение общепринятых норм поведения, способности к овладению новыми видами деятельности; соотношение и обобщение полученных результатов тестирования и психодиагностического тренинга со всеми блоками алгоритма долгосрочного прогноза, на основании чего выносится вывод относительно успешности профессиональной деятельности того или иного кандидата на службу в органы внутренних дел.

Разработана авторская программа психодиагностического тренинга для его использования во время профессионально-психологического отбора кандидатов на службу в ОВД. Цель тренинга – с использованием современных интерактивных методов изучение личности, поведения, уровня ее социальной компетенции повысить качество долгосрочного прогноза профессионально-психологического отбора кандидатов на службу в ОВД.

***Ключевые слова:** долгосрочный прогноз, профессионально-психологический отбор, успешность профессиональной деятельности сотрудников ОВД, психологические особенности, тренинг.*

Gosteeva T.V. Psychological characteristics of successful career long-term prognosis of Internal Affairs Bodies employees. – the Manuscript.

Thesis for the degree of candidate of psychological sciences, specialty 19.00.09 - Psychology of activity under special circumstances National University of Civil Defense of Ukraine. - Kharkiv, 2011.

The thesis is devoted to the development and definition of psychological characteristics of long-term prognosis of successful career of employees of the Internal Affairs Bodies. The theoretical analysis of approaches to study the problem of forecasting the success of professional expertise and professional psychological selection of candidates to serve as law-enforcement officers has been performed.

According to the results of the empirical research some psychological characteristics of long-term prognosis of successful activity of internal bodies employees as organization psychological foundations and principles of studying and predicting the development of constant and variable behavioral and personal characteristics of candidates to serve in the bodies of internal affairs, that allow you to increase the quality and reliability of long-term prediction of professional success of law enforcement officers have been identified. The predictive models of a successful policeman and an employee who was fired for misconduct and the rule of law have been developed. An algorithm for the implementation of long-term prognosis of professional activity and the author's program of psychological training for the implementation of the procedure of professional psychological selection of candidates for military service in the bodies of Internal Affairs of Ukraine.

***Key words:** long-term prognosis of professional psychological selection, successful activity of internal bodies employees, psychological characteristics, training.*

Підписано до друку 09.02.11. Формат 60x84 1/16.
Папір 80 г/м². Друк різнограф.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл. вид. арк.2,84.
Тираж 100 прим. Вид. № 88/11. Зам. № 027

ТОВ РА «Ваш імідж»
83000, Донецьк, вул. Постишева, 60